บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของโครงการวิจัย

เป้าหมายหลักของการศึกษา คือการสร้างคนให้เป็นผู้มีชีวิตที่ดีงาม โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้คนมีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพต่าง ๆ จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในทางสร้างสรรค์และเกื้อกูลแก่สังคม การศึกษาจึงมีความสำคัญในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและบำเพ็ญกิจกรรมแก่สังคม และเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของคนให้บรรลุตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น ต้องรู้จักแยกแยะในการรับทราบข้อมูลข่าวสาร คือ รับเป็น ใช้เป็น พูดเป็น เขียนเป็น สามารถสื่อให้คนอื่นเข้าใจและนำความรู้จากข้อมูลต่าง ๆ มาเชื่อมโยงและสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดปัญญารู้จักบริโภคอย่างพอเหมาะพอควร ตัวหลักสำคัญก็คือมนุษย์ที่จะต้องมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมและคุณธรรม มีความรู้อย่างเท่าทัน ระบบการศึกษาจะต้องเป็นระบบที่เปิดกว้าง ให้อิสระและทางเลือกสูงสุด ทั้งในแง่ของความหลากหลายของกระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาความรู้ รวมทั้งการจัดการศึกษา ซึ่งจะพึ่งรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ต้องอาศัยความเชื่อมโยงของบ้าน โรงเรียน วิถีชีวิตชุมชน และทุก ๆ ส่วนของสังคม ที่ครบถ้วนมีดุลยภาพเป็นองค์รวม จึงต้องเป็นการพัฒนาไปพร้อมกันหมด เพราะการศึกษาคือทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ ในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ ด้านปัญญา โดยบูรณาการทุก ๆ อย่างเข้าด้วยกันอย่างสมดุล การจะพัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยกันกับการสร้างสรรค์บทบาทของการศึกษาที่จะมาแก้ไขปัญหา คือ การศึกษาจะต้องพิจารณาตั้งแต่ฐานอันจะนำไปสู่การเจริญรุ่งเรือง ระบบเป็นอย่างไร ควรจะต้องพัฒนาให้มีดุลยภาพที่สัมพันธ์กับวัตถุ รู้จักการให้ การได้ อยู่บนหลักการประชาธิปไตย บนความเสมอภาค เสรีภาพ และอิสรภาพ

นักทฤษฎีจำนวนมากได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับระบบการศึกษา ว่าระบบการศึกษาถูกครอบงำ (Hegemony) โดยรัฐใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ กลไก และอุดมการณ์ (ชยันต์ วรรธนะภูติ. 2530 : 57) เพื่อครอบงำสังคมและทำให้สังคมปรับเปลี่ยนไปตามแนวทางที่รัฐต้องการ (สุรวุฒิ ปัดไธสง. 2541 : 1 – 15) นอกจากนั้น รัฐยังอ้างถึงความขอบธรรมในการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อสร้างการบูรณาการภายใน (Internal integration) อีกด้วย (อุทัย ดุลยเกษม. 2534 : 11)

สำหรับรัฐไทยได้อ้างเหตุผลของภารกิจโดยตรงในการสร้างชาติตามแบบโลกตะวันตก ที่ใช้หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งใช้หลักการของการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจสู่ประชาชน แต่ในความเป็นจริงแล้ว รัฐได้พยายามสร้างอำนาจเหนือสังคมและวิธีการหนึ่งก็คือ การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการผลักดันสังคมให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของรัฐ โดยเหตุที่ระบบการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมที่แต่ละส่วนประกอบด้วยโครงสร้างอำนาจและค่านิยม ซึ่งเป็นตัวกำหนดโครงสร้าง แนวทาง และแบบแผนการจัดการศึกษา ตลอดจนหลักสูตรและระบบวิธีการเรียนการสอน (เสน่ห์ จามริก. 2533 : 62) จึงเกิดปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐกับชุมชนที่ไม่เท่าเทียมกัน รัฐมีอำนาจเข้าควบคุมระบบการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ โดยรัฐเป็นผู้มีอำนาจในการดำเนินงานจัดการศึกษาแบบผูกขาดมาโดยตลอด ดังปรากฏเป็นหลักฐานในสาระบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบาย การจัดสรรและการใช้ประโยชน์จากงบประมาณหรือทรัพยากรทางการศึกษา ระบบการบริหารงานบุคลากรทางการศึกษาหรือการจัดการต่าง ๆ จึงทำให้เกิดการบริหารแบบรวมศูนย์ซึ่งนำไปสู่การขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน เช่น ระบบบริหารงานมีการสั่งการจากบนลงล่าง การดำเนินการใด ๆ ล้วนต้องมีคำสั่งจากเบื้องบนหรือหน่วยเหนือ ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในแบบแนวดิ่ง การกำหนดทิศทาง แนวทาง และรูปแบบในการจัดการศึกษา ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าการรวมอำนาจ เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างถูกกำหนดออกไปจากผู้บริหารและผู้ควบคุมนโยบายในส่วนกลาง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ เช่น อาจารย์ในมหาวิทยาลัย แทนที่จะได้ทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ก็จะต้องทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้มีอำนาจ และผู้บังคับบัญชาในส่วนกลาง (สมเกียรติ วันทะนะ. 2526 : 33) ที่สำคัญที่สุด คือ ประชาชนและชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในเมื่อประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป้าหมายการจัดการศึกษาจึงไม่ต้องสนองกับความต้องการของชุมชน ละเลยความเป็นชุมชนของไทยที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างกันไปตามภูมิภาคต่าง ๆ เป็นผลทำให้การจัดการศึกษาขาดความสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ผลกระทบคือเป็นการทำลายภูมิปัญญาตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่เคยมีอยู่เดิมให้ค่อย ๆ หมดไป (เสน่ห์ จามริก. 2527 ; 27 – 57)

แม้ว่าการจัดการศึกษาที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง คือทำให้เกิดการอ่านออกเขียนได้ของจำนวนประชาชนในประเทศเพิ่มสูงขึ้น ทั้งยังได้ขยายจำนวนเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณอย่างต่อเนื่อง แต่ความจริงประการหนึ่งได้ปรากฏออกมาว่า การศึกษามีประโยชน์กับคนเพียงบางกลุ่ม ระบบการศึกษาไม่ได้ตอบสนองต่อการพัฒนาอุดมการณ์ชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบทห่างไกล ดังนั้น จากการเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ที่จะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชนบทจึงได้มีการวางแผนกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการศึกษา ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 8 ที่กำหนดไว้ว่าจะต้องมีการ "กระจายอำนาจการ

บริหารและการจัดการศึกษาที่หลากหลาย มีคุณภาพสอดคล้อง กับความต้องการของบุคคล ชุมชนและท้องถิ่นอย่างจริงจัง"

ก่อนหน้าที่จะมีการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน จะเห็นได้ว่าการศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างมาก เมื่อประเทศไทยได้รับอิทธิพลในการนำหลักสูตรจากประเทศตะวันตกมาใช้ ได้ส่งผลให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยเหลืออยู่น้อย ความจริงแล้วการจะสอนการศึกษาให้สอดคล้องกับชุมชน ไม่ใช่อยู่แค่เพียงสาระหลักสูตรแต่จะหมายถึงปฏิสัมพันธ์ที่มหาวิทยาลัยกับชุมชนจะต้องมีต่อกันอย่างมากจึงจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันได้ดี ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเองต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยเช่นกัน การที่จะจัดการศึกษาให้ได้ผลดีในลักษณะดังกล่าวนี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน เป็นที่ยอมรับกันว่าชุมชนมีการสั่งสมและถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เกิดเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ สืบเนื่องจากวิถีชีวิตในชนบทที่มีมาแต่อดีต อันเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ (เสรี พงศ์พิศ.2531:31) เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร ถ่ายทอดกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหา ซึ่งรวมไปถึงการเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง (รุ่ง แก้วแดง. 2541 : 204 – 206) จากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งชาวบ้านได้พบวิธีการแก้ปัญหา เพื่อหาทางออกในการพึ่งตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากสังคมภายนอกชุมชน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนทำให้สมาชิกของชุมชนมีการตอบสนองต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีการปรับตัวให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อน (อเนก นาคะบุตร. 2533 : 64-68) ในขณะที่เมื่อมีการศึกษาในระบบโรงเรียนแทรกตัวเข้าไปในชุมชน ผู้ที่ได้รับการศึกษาในระบบนี้กลับมองไม่เห็นทางออกของปัญหาที่ดำรงอยู่ในชุมชนและแสวงหาทางออกด้วยการพยายามหนีห่างจากชุมชน เช่น ความต้องการได้วุฒิบัตรการศึกษาเพื่อจะได้เข้าทำงานนอกภาคเกษตรกรรม การปฏิเสธที่จะทำงานอาชีพเกษตรกรรมในไร่นาตามอย่างคนรุ่นพ่อแม่ เป็นต้น

ดังนั้น ระบบการศึกษาจึงถึงเวลาที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ โดยรื้อความคิดที่ฝังรากลึกเกี่ยวกับระบบที่เป็นอยู่ขณะนี้ มาเป็นการตระหนักถึงศักยภาพและความต้องการของสังคม (นภาภรณ์ หะวานนท์. 2539 : 15-28) ต้องมีการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ขึ้นมาให้เป็นทางเลือก (Alternative approach) เพราะการศึกษาของไทยได้มาถึงทางตันจนก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างองค์ความรู้ เพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา จำเป็นที่จะต้องก้าวไปให้พ้นจากกระบวนทัศน์แบบเดิม (Paradigm shift) (Kuhn. 1962) มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่การปฏิบัติโดยการสนับสนุนให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมรับผิดชอบ (ปรัชญา เวสารัชช์. 2528) ให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทร่วมกับโรงเรียนซึ่งเป็นกลไกของรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องการรวมศูนย์อำนาจในส่วนกลางที่มีมานาน ดำเนินการให้ระบบการศึกษาออกนอกระบบราชการ กระจาย

อำนาจในการบริหารจัดการจากส่วนกลางไปในชุมชน โดยให้การบริหารจัดการเป็นหน้าที่ชุมชนหรือท้องถิ่น ให้รัฐมีหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงในการกำหนดบทบาทที่ชัดเจนของส่วนราชการโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การ แก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชนและสังคมปรับปรุงการดำเนินงานให้มีความคล่องตัว ลดความยุ่งยากของกฎระเบียบต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงการบังคับบัญชาให้เป็นแบบแนวราบ เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ (Win-win solution) (ปรัชญา เวสารัชช์ และอภิชัย พันธเสน. 2540 : 12) หรือร่วมมือในการแบ่งปันผลประโยชน์ให้ทุกฝ่ายแทนที่จะแข่งขันกัน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากต้องการให้หน่วยงานระดับล่างสุด ได้แก่ สถานศึกษามีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารและจัดการบริการทางการศึกษาได้แก่เยาวชนในท้องถิ่น กระจายอำนาจต่าง ๆ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพราะคนในพื้นที่จะรู้ดีว่าปัญหาที่ตนเองประสบนั้นจะสามารถแก้ไขไปในทางใดได้ ให้ทุกฝ่ายในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมตรวจสอบ ร่วมประเมิน และร่วมพัฒนา (Participation and collaboration) มีการเสนอแนะว่าน่าที่จะให้มีการจัดและปรับปรุงระบบการศึกษาใหม่โดยใช้แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต (Life long learning) (Coombs.1968 : 90) ด้วยการทำชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning society) (Faure et al. 1972 : 83-115)

แนวคิดแบบองค์รวมนี้คณะกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539 : 167) กล่าวเสริมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสิ่งทั้งหลายอยู่ในระบบที่เชื่อมโยงกันมีผลกระทบต่อกันและกัน มนุษย์มีทั้งส่วนที่เป็นตัวของตัวเอง และส่วนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบ การมีปัญญาเข้าใจตนเองเข้าใจระบบและสามารถดำรงอยู่ร่วมกันในระบบอย่างได้ดุลยภาพ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษยชาติ การเรียนรู้ของมนุษย์ทุกวันนี้ ไม่เรียนรู้เพื่อให้เข้าใจตนเองและเข้าใจระบบ แต่เป็นการเรียนรู้ที่เน้นทางด้านเทคนิคเกือบทั้งหมด มนุษย์จึงไม่มีปัญญาที่เข้าใจตนเอง และไม่มีปัญญาเข้าใจระบบการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพควรเป็นจุดมุ่งหมายร่วมกันของมนุษย์หรือเป็นตัวตั้งของการพัฒนา เพราะมนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่โดด ๆ ชีวิตมนุษย์ล้วนเป็นสัมพันธภาพระหว่างสิ่งทั้งหลายทั้งปวง (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539 : 167)

การรักษาดุลยภาพของสังคมจำเป็นต้องมีระบบ ที่เป็นตัวประสานชีวิตร่วมกัน คือศิลปวัฒนธรรมเพราะศิลปวัฒนธรรม คือระบบการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ ศิลปวัฒนธรรมต่างจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือเศรษฐกิจ ซึ่งแยกส่วนเป็นเรื่อง ๆ และเฉพาะบางคนแต่ศิลปวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อคนทั้งหมดที่เป็นบูรณาการ และมีจุดมุ่งหมายที่ดุลยภาพของการดำรงชีวิตร่วมกัน จึงเป็นภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2539 : 159)

นอกจากนี้ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539:160) ยังกล่าวเสริมในส่วนของศิลปวัฒนธรรมว่ามิใช่เป็นสิ่งที่หยุดนิ่งเพื่อรอการอนุรักษ์เท่านั้น หากแต่มีกระบวนการเรียนรู้ใน

อดีตที่สำเร็จรูปตายตัวหยุดนิ่งเท่านั้น เพราะเมื่อสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปก็ล้าสมัยหมดยุคเอามาใช้ไม่ได้ แต่ศิลปวัฒนธรรมมีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต การเรียนรู้ไปเอาความรู้ในอดีตมาเป็นเครื่องเรียนรู้ได้ ศิลปวัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เป็นความรู้ และส่วนที่เป็นการเรียนรู้อย่างบูรณาการ เพื่อดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ อันเป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งอย่างเป็นพลวัต

ในด้านรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมจะพบความหมายที่เป็นแบบอย่างเฉพาะตนที่เกิดจากภูมิปัญญาไทยและดำรงอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย การเรียนรู้ความงามจากประสบการณ์จึงทำให้เรามีความรู้ ความเข้าใจ ได้สัมผัสกับความสวยงามด้วยความรู้สึกสุนทรีย์ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เราเห็นคุณค่าเกิดความชื่นชมในสิ่งนั้น ๆ ผลลัพธ์โดยตรงที่เราได้รับคือความเอิบอิ่มและความรู้สึกของเราเต็มสมบูรณ์ขึ้นในความเป็นมนุษย์ (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2537: 55) อีกทั้งก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมผูกพันในชุมชนของตนเกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของตนเอง ชุมชนที่มีสิ่งอันควรค่าต่อการดูแลรักษา อีกทั้งเป็นสิ่งที่ชุมชนคิดและเชื่อร่วมกันในคุณค่าของศิลปกรรมนั้นและสั่งสมสืบทอดมาจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตแห่งตน (บุณเทียน ทองประสาน. 2531 : 65)

ดังนั้น การถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมจึงถือว่าเป็นมิติสำคัญของการศึกษา เป็นพลังขับเคลื่อนทางศิลปวัฒนธรรมและเป็นฐานแห่งการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ได้สืบสานจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งจนถึงปัจจุบัน แม้ว่ารูปแบบการจัดการศึกษาในแต่ละยุคสมัยจะแตกต่างกัน แต่ปรัชญาในการจัดการศึกษายังยึดหลักการเดิมคือการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับศิลปวัฒนธรรมของชุมชน (Ocitti,1993:39) ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับการศึกษาของไทยที่มุ่งเน้นการศึกษาบนพื้นฐานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544)

ดังนั้น การจัดการศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย ซึ่งมีกระบวนการเรียนรู้ที่แยกส่วนจากกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน การปรับเปลี่ยนให้กระบวนการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยกับชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กันในทิศทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ ที่จะช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบมหาวิทยาลัย กระบวนการเรียนรู้ที่ ดำรงอยู่ในชุมชนและปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยกับชุมชน ความรู้ดังกล่าวนี้จะมีประโยชน์ต่อการปรับทิศทางการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และเพื่อเป็นการแสวงหาทางออกในการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และโลกทัศน์ของระบบการศึกษา และพัฒนากระบวนการเรียนรู้รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่นในมหาวิทยาลัย และศึกษาเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดกระบวนการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย

2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และศึกษาเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

3. เพื่อศึกษาแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัย เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจรูปแบบของการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัย

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและให้คำอธิบายในปรากฏการณ์เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ศิลปกรรมท้องถิ่นและมหาวิทยาลัยที่มีอยู่ในบริบทของชุนชนตามที่เป็นอยู่ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาและกำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัยไว้ในชุมชนชนบท โดยมุ่งศึกษาชุมชนในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยนเรศวร อันหมายถึงพื้นที่ในเขตภายเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยคัดเลือก หมู่บ้านทุ่งหลวง หมู่ 2 ต.ทุ่งหลวง อ.คีรีมาศ จ.สุโขทัย เป็นพื้นที่ศึกษาด้วยเหตุผลดังนี้

1. เป็นหมู่บ้านที่ผลิตผลงานศิลปกรรมได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา ที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือตอนล่าง โดยเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

2. เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผาในความรับผิดชอบของศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งแต่ พ.ศ. 2537

3. เป็นหมู่บ้านที่มีวิถีการดำรงชีวิตด้วยผลงานเครื่องปั้นดินเผาจนเป็นอาชีพหลัก ของการดำรงชีวิต ไม่น้อยกว่า 200 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการสร้างความรู้ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยในชุมชน และปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในชุมชนและมหาวิทยาลัย

2. ผลการศึกษาวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับทิศทาการเรียนรู้ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้การเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการชอบชุมชนอย่างแท้จริง และเพื่อเป็นการแสวงหาทางออกในการปรับเปลี่ยน

กระบวนทัศน์และโลกทัศน์ของระบบการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชน

หน่วยงานที่นำผลวิจัยไปใช้

1. ทบวงมหาวิทยาลัย
   1.1 มหาวิทยาลัยของรัฐบาล
   1.2 มหาวิทยาลัยของเอกชน
   1.3 มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล
2. หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2544 ถึงเดือนกันยายน 2545 รวมทั้งสิ้น 1 ปี

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. องค์ประกอบในกระบวนการเรียนรู้ หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากคน ความรู้ศิลปวัฒนธรรมและชุมชน รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของความรู้ และทรัพยากร ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

2. ศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึงผลงานศิลปกรรมที่อยู่ภายในชุมชน และองค์กรชุมชนที่มีกระบวนการอนุรักษ์ สืบสาน และสร้างสรรค์ในเขตภาคเหนือตอนล่างในวิจัยนี้คือ เครื่องปั้นดินเผา

3. มหาวิทยาลัย หมายถึง สถาบันอุดมศึกษาของรัฐในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยในงานวิจัยนี้ หมายถึง มหาวิทยาลัยนเรศวร

4. กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้องค์กร อันได้แก่ มหาวิทยาลัยและชุมชนมีความสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

4.1 กระบวนการเรียนรู้ภายในมหาวิทยาลัย หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมแหล่งความรู้ต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัยกับชุมชน เช่น การจัดสัมมนา, ฝึกอบรม เป็นต้น

4.2 กระบวนการเรียนรู้ภายนอกมหาวิทยาลัย หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมแหล่งความรู้ต่าง ๆ ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน เช่นกลุ่มองค์กรชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น

5. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำและการจัดการ ในวิจัยนี้หมายถึง ชุมชนทุ่งหลวง หมู่ที่ 2 อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

6. ปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ หมายถึงคนในชุมชนมีส่วนร่วมกันในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรม สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ ทั้งหมดเกิดจากกระบวนการทางสังคมของสมาชิกในชุมชนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยผ่านการกระทำและปฏิบัติจริง